

KONSTRUKSIYAVIY USULLAR ORQALI BOLALARDA KO'RGAZMALI-OBRAZLI TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH

Keldiyarova V.B.

Qarshi davlat universiteti doktranti

Tayanch so'zlar: bola, tafakkur, ko'rgazmali-obrazli tafakkur, konstruksiyaviy usullar, o'yin faoliyati.

Ключевые слова: ребенок, мышление, наглядно-образное мышление, конструктивные приемы, игровая деятельность.

Key words: child, thinking, visual-image thinking, constructive methods, game activity.

Islohotlar jarayonida ta'limni demoklaratlashtirish va insonparvarlashtirish erkin fuqaroni, o'z xaq-huquqini taniydigan shaxsni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda. Shaxsning o'z qobiliyati va istedodini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim sohasining asosiy vazifasi hisoblanadi. Chunonchi, ta'lim va tarbiya jarayonida shaxs ongli ravishda o'z qobiliyatlarini nomoyon etishi, intellektual va axloqiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun zarur muhit va mukammal pedagogik jarayon talab etiladi. Uzlaksiz ta'lim tizimining birinchi bo'g'ini MTTning asosiy vazifasi ham bola shaxsini har tomonlama barkamol etib tarbiyalashdir. MTT tarbiyalanuvchilari turli xil tipdagi faoliyatlarda - o'yin, o'qish (she'r yodlash, ertaklarni qayta so'zlab berish), muloqotga kirishishda, biror narsani tez yoki sekin bajarishlari bilan bir-birlaridan farq qiladilar. Bolalarda har bir tafakkur shaklining qay tarzda shakllanishi uning kelajakda qanday inson bo'lib voyaga yetishini va qaysi kasbni egallashini ham taqozo etadi.

Fikrlash - bu tashqi dunyo va uning qonuniyatlarini umumlashtirilgan, vositachilik bilan aks ettirish, ijtimoiy shartli bilish jarayoni, uning eng yuqori darajasi. U bolaning ontogenezida doimiy ravishda paydo bo'lib, so'ngra o'zaro ta'sir o'tkazadigan, bir-birining o'rnini bosmaydigan, lekin o'zaro bir-birini to'ldiruvchi va butun hayoti davomida rivojlanadigan vizual-effektiv, vizual-majoziy va og'zaki-mantiqiy shakllarni o'zaro ta'sir qiladi. Ushbu

hajmi bilan tanishtirish kerak. Shu maqsadda maxsus o'yinlar va mashqlar o'tkaziladi.

– fazoviy tasavvurlarni ishlab chiqish;

Mustaqil qurilishni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun bolalar ob'ektlar va ularning qismlari joylashuvi bilan ham tanishishlari kerak. Shu maqsadda bolalarda sensorli rivojlanishni ta'minlaydigan ob'ektlarning fazoviy xususiyatlarini idrok etishni rivojlantirishga qaratilgan maxsus o'yinlar va mashqlarni o'tkazish rejalashtirilgan.

– taqlid va model yordamida ob'ektiv bo'lmagan dizayn bo'yicha mashqlarni bajarish qobiliyatini mustahkamlash.

O.P.Gavrilushkinaning [6] fikriga ko'ra, ob'ektiv bo'lmagan dizayn - bu kosmosdagi narsalarning o'zgaruvchanligi va nisbiyligiga bolaning e'tiborini qaratadigan o'quv mashqlari. Ushbu turdagi dizayn intellektual nuqsonli bolalarni sezgir tarbiyalash bo'yicha ishlarni kuchaytirish uchun zarurdir va ularni ob'ektlar orasidagi fazoviy munosabatlarni ko'paytirish - idrok etish qobiliyatini o'rgatishga qaratilgan. Shu maqsadda ob'ektiv bo'lmagan dizayn bo'yicha o'yinlar va mashqlarni o'tkazish kerak.

II. Asosiy bosqich.

Asosiy bosqichda konstruktiv faoliyat mexanizmi amalga oshiriladi:

– model va model bo'yicha loyihalash qobiliyatini o'rgatish;

A.R.Luriyaning [7] so'zlariga ko'ra, namuna - bu ma'lum bir dizaynga ega bo'lgan ob'ekt bo'lib, uning barcha xususiyatlarini bolalar mustaqil ravishda yoki o'qituvchi rahbarligida tekshirishlari mumkin. Model - bu muayyan dizaynga ega bo'lgan va o'quvchilar uchun ularning ishlarida qo'llanma bo'lgan ob'ekt. Biroq, namunadan farqli o'laroq, u qurilmaning tuzilishi to'g'risida bir xil vizual va batafsil g'oyani bermaydi, lekin bola uni mustaqil ravishda belgilashi kerakligini taklif qiladi. Ushbu qurilish turlariga ko'ra o'yinlar va mashqlar bajarilishi kerak.

– grafik modelda loyihalash qobiliyatini o'rgatish;

Bu allaqachon bolalarning konstruktiv tajribasida bo'lgan, ammo uning tarkibida ba'zi bir farqlar paydo bo'lgan ob'ektlarning qurilishi. Grafik naqshga asoslangan o'yinlar va dizayn mashqlari bolalarning naqshini tahlil qilish, bir xil funktsional maqsadga ega bo'lgan ob'ektlarning turli xil dizaynlarini taqqoslash, farqlarni sezish va ularni tuzilish jarayonida etkazish qobiliyatini yaxshilaydi.

– yig'iladigan o'yinchoq bilan ishlashni o'rgatish;

Bolalarni qismlarni bir butunga yig'ish qobiliyatini o'zlashtirish jarayonida bolalar inson qiyofasi va hayvonlar tanasining asosiy tuzilish xususiyatlari,

alohida elementlarni birlashtirish usullari bilan tanishadilar, butunlikni alohida qismlarga ajratib tan olishni o'rganadilar va ob'ektning yaxlit qiyofasini yaratadilar.

– berilgan shartlarga muvofiq loyihalashtirish qobiliyatini o'rgatish. Bu bolalarning konstruktiv faoliyatining eng ijodiy turlaridan biri bo'lib, ularni haqiqiy konstruktor-quruvchining ish sharoitlariga yaqinlashtiradi. Ushbu tashkil etish usuli bilan nusxa olish ob'ekti ya'ni namuna berilmaydi. Bolaga bir qator shartlar beriladi va ular shu shartlar asosida o'z buyumlarini yasaydilar. Ushbu turdagi qurilishni o'rgatish uchun o'yinlar va mashqlar taklif etiladi.

III. Yakuniy bosqich. Ushbu bosqichda noan'anaviy materiallar - LEGO qo'shilishi bilan uchastka qurilishidan foydalanish kerak. Aqliy tarbiya nuqtai nazaridan syujet qurish usuli samarali hisoblanadi. Qurilish, o'yinning ajralmas qismi bo'lib, o'yin maqsadiga erishish yo'liga aylanadi va qurilish jarayoni, qismlarni tanlash va boshqalar strukturani qurish vositasiga aylanadi. Shunday qilib, bolalarning faoliyati sub'ekt vositachiligiga ega bo'ladi, ular ilgari olingan tajribadan foydalanadilar. Bundan tashqari, to'laqonli aqliy tarbiya bola faoliyatining maqsadi konstruktiv muammoni echishda emas, balki syujet o'yinida foydalanish uchun amalga oshirilganda amalga oshirilishi mumkin. Shu bilan birga, uning barcha faoliyati yanada murakkab, ko'p bosqichli tuzilishga ega bo'ladi va loyihalash jarayoni pirovard maqsadga bo'ysunadi, bu ham namunani tahlil qilish xususiyatiga, ham faoliyat vositalarini tanlashga ijobiy ta'sir qiladi va bolalar mustaqilligi darajasini oshiradi.

Bolalarning idrokini, diqqatini, kuzatuvchanligini va boshqalarni shakllantirish orqali biz bilim jarayonlarini rivojlantiramiz, bu fikrlash va tasavvurni rivojlantirish uchun zaruriy shartdir. Bolalarni eng oddiy o'xshashliklarni tahlil qilish, sintez qilish, mavhumlashtirish, taqqoslash, umumlashtirish, chizishga o'rgatish - bu ularni muvaffaqiyatli o'rganishga katta darajada tayyorgarlik ko'rish demakdir. Shu sababdan konstruksiyali o'yinlarni bolalar tafakkurini o'stirish usuli sifatida qo'llash samaralidir.

Katta yoshlilar faoliyatida konstruksiyalar har xil turdagi diagrammalar, chizmalar, xaritalar, grafikalar, ma'lum ob'ektlar qismlarining o'zaro bog'liqligini etkazuvchi hajmli modellar ko'rinishida, bolalar faoliyatida esa bunday modellar bolalar tomonidan yaratilgan dizaynlar, chizmalar, lego va qurish-yasash o'yinchoqlari asosida yasalgan konstruksiyalar sifatida nomoyon bo'ladi.

Bola kattalarning og'zaki tushuntirishlarini yoki kattalar tomonidan obektlar bilan uyushtirilgan harakatlar jarayonida o'zlashtira olmaydigan ko'plab bilim turlarini, agar bu bilimlar unga o'rganilayotgan hodisalarning

muhim xususiyatlarini aks ettiruvchi modellar bilan harakatlar shaklida berilsa, u osonlikcha o'zlashtiriladi. Tegishli ta'lim sharoitida obrazli tafakkur maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan umumlashtirilgan bilimlarni o'zlashtirish uchun asos bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Zaporozhets, A.V. (2000). The psychology of action. Moscow. Moscow Psychological and Social Institute; Voronezh: Publishing house NPO MODEK, p. 736.
2. Баряева Л.Б., Гаврилушкина О.П., Зарин А.П., Соколова Н.Д. Программа воспитания и обучения дошкольников с интеллектуальной недостаточностью. СПб., 2001
3. Будякова Т.П. Развитие знаковосимволической деятельности в дошкольном возрасте: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. М., 1989.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М., 1991.
5. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. соч.: В 6 т. Т. 2. М., 1982
6. Выготский Л.С. Предыстория развития письменной речи. История развития высших психических функций // Собр. соч.: В 6 т. Т. 3. М., 1983.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur shakllanishi masalasi, uning yosh davriga xos tarzda to'g'ri rivojlanishini tashkil etish va zarur pedagogik imkoniyatlarni ishlab chiqish ahamiyati haqida so'z boradi. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkurini shakllantirishning asosiy shakli bo'lmish o'yin faoliyatida konstruktiv usullardan foydalanish orqali ko'rgazmali-obrazli tafakkurning shakllantirish yuzasidan kichik uslubiy metodika tavsifiya etiladi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается вопрос формирования мышления у детей дошкольного возраста, важность организации его правильного развития и развития необходимых педагогических возможностей. Также рекомендуется небольшая методическая методика по формированию наглядно-образного мышления посредством использования конструктивных приемов в игре, которое является основной формой мышления детей дошкольного возраста.

SUMMARY

This article deals with the issue of the formation of thinking in preschool children, the importance of organizing its proper development and developing the necessary pedagogical opportunities. Also, a small methodological methodology is recommended for the formation of visual-image thinking through the use of constructive methods in play, which is the main form of thinking of preschool children.